

**ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ВИКРИВАЧА****CERTAIN FEATURES OF THE CRIMINAL PROCEDURAL STATUS
OF A WHISTLEBLOWER**

**Торбас О.О., д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»**

**Ренкас А.А., д.філос. з права,
керівник відділу розвитку інституту викривання
Національне агентство з питань запобігання корупції**

Стаття присвячена аналізу окремих особливостей кримінального процесуального статусу викривача. В статті автори зазначають, що у випадку виділення провадження в окреме провадження особа не повинна автоматично отримувати статус викривача. В свою чергу суд зобов'язаний провести оцінку: 1) можливості початку виділеного кримінального провадження без відомостей, які були надані викривачем. Суд має об'єктивно оцінити, що могло бути підставою для початку такого «нового» кримінального провадження. Якщо розслідування такого провадження стало можливим виключно завдяки наданню викривачем відповідної інформації, то ігнорувати його вплив на друге провадження неможливо, а тому він має також отримати статус викривача. Якщо ж підставою для виділення окремого провадження була інша інформація, яка об'єктивно не пов'язана з показаннями викривача, то в такому випадку особа не може претендувати на статус викривача та винагороди в «новому» кримінальному провадженні; 2) інформації, наданої викривачем, для виділеного кримінального провадження. Встановивши, що кримінальне провадження не могло бути розпочато без інформації, наданої викривачем, суд має звернутися до ч. 2 ст. 130-1 КПК України та застосувати стандартні критерії можливості виплати винагороди викривачу в іншому кримінальному провадженні.

Також в статті автори зазначають, що залучення викривача до слідчих (особливо до негласних) дії стирає межу між ним та конфідентом, якого залучають до участі в негласних слідчих (розшукових) діях відповідно до, наприклад, ст. 275 КПК України. Автори наголошують на тому, що викривач не має розглядатися як конфідент у кримінальному провадженні, а уповноважені працівники правоохоронних органів не мають права вимагати від такої особи залучення до участі в НСРД. Факт отримання винагороди викривачу залежить не від його подальшої (законної) поведінки у кримінальному провадженні, а від значення самої інформації на початку досудового розслідування. Викривач має право жодним чином не приймати участь в подальшому кримінальному провадженні і це не повинно впливати на його право отримати винагороду.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, процесуальна діяльність, викривач, кримінальний процесуальний статус, корупція, корупційне кримінальне правопорушення.

The article is devoted to the analysis of certain features of the criminal procedural status of a whistleblower. In the article, the authors note that in the case of separation of proceedings into separate proceedings, a person should not automatically receive the status of a whistleblower. In turn, the court is obliged to assess: 1) the possibility of initiating separate criminal proceedings without the information provided by the whistleblower. The court must objectively assess what could have been the basis for initiating such a "new" criminal proceeding. If the investigation of such proceedings became possible solely due to the provision of relevant information by the whistleblower, then it is impossible to ignore his influence on the second proceeding, and therefore he should also receive the status of a whistleblower. If the basis for the separation of separate proceedings was other information that is objectively not related to the testimony of the whistleblower, then in this case the person cannot claim the status of a whistleblower and remuneration in the "new" criminal proceeding; 2) the information provided by the whistleblower for the separate criminal proceeding. Having established that criminal proceedings could not have been initiated without the information provided by the whistleblower, the court should refer to Part 2 of Article 130-1 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine and apply the standard criteria for the possibility of paying a reward to a whistleblower in other criminal proceedings.

The authors also note in the article that involving a whistleblower in investigative (especially covert) actions blurs the line between him and a confidant who is involved in covert investigative (search) actions in accordance with, for example, Article 275 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. The authors emphasize that a whistleblower should not be considered a confidant in criminal proceedings, and authorized law enforcement officers do not have the right to require such a person to participate in the NSRD. The fact of receiving a reward to a whistleblower does not depend on his further (lawful) behavior in criminal proceedings, but on the significance of the information itself at the beginning of the pre-trial investigation. The whistleblower has the right not to participate in any way in further criminal proceedings and this should not affect his right to receive remuneration.

Key words: criminal process, criminal proceedings, procedural activities, whistleblower, criminal procedural status, corruption, corruption criminal offense.

«Нестерпно складно говорити про прогрес економіки тоді, коли головним її двигуном є відкат»

Складно переоцінити негативний вплив корупції на всі сфери функціонування держави, хоча в першу чергу це стосується саме економічних відносин. Через ті чи інші корупційні прояви національна економіка зазнає феноменальних збитків. І ця проблема стосується далеко не лише України. Так, корупція в державних закупівлях коштує ЄС 5,3 мільярди євро на рік [1]. Відповідно, задля якщо не ліквідації, то хоча б мінімізації негативних наслідків корупції мають прийматися рішучі, але в той же час ефективні рішення, які дозволять виявити та, відповідно, припинити корупційні правопорушення.

В Україні послідовно розширюється мережа судових та правоохоронних органів, які займаються розслідуванням та вирішенням саме корупційних кримінальних правопорушень. Так, з початку було створено НАБУ, в подальшому ефективність боротьби з корупцією підвищило започаткування ВАКС. Проте в даному випадку проявляється зусилля держави саме у боротьбі з корупційними правопорушеннями, про які вже стало відомо. Як свідчить практика, найбільшою проблемою є виявлення корупційних проявів, адже дана категорія кримінальних правопорушень є вкрай латентною. Досить часто і сторона, яка надає неправомірну вигоду, і сторона, яка її приймає, зацікавлені в незаконному результаті своєї діяльності, у зв'язку з чим уповноважені правоохоронні

органи просто не можуть дізнатися про відповідні факти. Як показують дослідження, лише 4% тих співробітників, які вирішили повідомити про порушення всередині компаній, де вони працюють, звертаються до будь-кого за межами таких компаній [2]. Через це держава повинна вводити додаткові способи стимулювання до викриття корупційних правопорушень всередині організацій. Системний розвиток інституту викривання та посилення гарантій та механізмів захисту викривачів і можуть стати рушійною силою у боротьбі з корумпованими системами.

Відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції», викривач – фізична особа, яка за наявності переконавання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень ЗУ «Про запобігання корупції», вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання. В цілому необхідно зазначити, що введення такого нового суб'єкта в антикорупційні правовідносини не є абсолютною новелою, адже низка зарубіжних країн вже досить давно використовують викривачів і це стосується не лише сфери антикорупційної діяльності.

Так, рамкою щодо функціонування інституту викривання в країнах ЄС є Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2019/1937 «про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу» [3]. Імплементация норм вказаної Директиви ЄС 2019/1937 до національного законодавства є однією з передумов євроінтеграційного процесу України. Очевидно, що з точки зору національного розвитку інституту викривання має бути прийнято відносно великий масив законів та підзаконних нормативно-правових актів, щоб вийти на рівень регулювання даного інституту країнами ЄС. В той же час в межах даного дослідження нас цікавить вплив інституту викривання саме на кримінальні процесуальні відносини, а відповідні зміни до КПК України було прийнято вже 5 років назад.

Так, відповідно до п. 16-2 ч. 1 ст. 3 КПК України, викривач – це фізична особа, яка за наявності переконавання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування. В межах даного наукового дослідження нам складно провести повний аналіз кримінального процесуального статусу даного суб'єкта, хоча в доктрині наявні наукові роботи, які стосуються як і статусу слідчого при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень [4], так і в цілому ефективність розслідування такої категорії протиправних діянь [5]. Ми ж будемо робити акцент саме на окремих особливостях, з якими стикаються практики при визначенні обсягу прав та обов'язків викривача.

Окремої статті, яка б регулювала статус викривача, кримінальне процесуальне не містить, адже, відповідно до роз'яснень НАЗК [6], за своїм процесуальним статусом викривач є заявником (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК; ч. 3 ст. 60 КПК) із ширшим колом процесуальних прав. Власне відсутність норми, яка би чітко регулювала статус викривача у кримінальному процесі, а також певні колізії між цим та аналогічним визначенням в ЗУ «Про запобігання корупції» створюють низку проблем при визначенні кримінального процесуального статусу викривача на практиці. Наприклад, як слушно зазначає В.В. Луцик, «визначення викривача у КПК України не має посилання на зв'язок повідомленою особою інформації з її трудовою, професійною, господарською, громадською або науковою діяльністю, з проходженням служби чи навчання, а також з участю у передбачених законодавством процедурах. Проте сис-

темне тлумачення дефініції викривача у кримінальному провадженні з урахуванням його загального визначення у базовому Законі «Про запобігання корупції» дозволяє дійти висновку, що такий зв'язок має бути невід'ємною ознакою визначення викривача під час тлумачення цього поняття у кримінальному провадженні» [7, с. 530].

Власне аналіз судової практики демонструє, що проблеми починаються вже на моменті визначення кримінального процесуального статусу викривача. Чинне кримінальне процесуальне законодавство не встановлює жодних процесуальних рішень, які мають бути прийняті для того, щоб особа отримала статус викривача. Такий підхід є абсолютно правильним, адже це могло би призвести до необґрунтованих відмов у даному кримінальному процесуальному статусі. Крім того самі судді неодноразово зазначали, що «статус викривача визначається не стільки позицією сторони обвинувачення, скільки нормами права, які регламентують права та інтереси викривача у кримінальному процесі, та гарантують їх реалізацію» [8]. Відповідно, статус викривача існує «автономно» від волі та позиції уповноважених суб'єктів кримінального процесу, адже він пов'язаний з об'єктивними, а не суб'єктивними факторами. Виходячи з положень КПК України, викривачем є заявник, який, об'єктивно вважаючи, що наявна у нього інформація є достовірною, повідомляє про корупційне кримінальне правопорушення. Більше того, «діюче законодавство не встановлює заборони набуття статусу викривача особою, яка є заявником та потерпілим у кримінальному провадженні. Умови набуття такого статусу вказаними учасниками кримінального провадження не є взаємовиключними» [9]. Жодних додаткових заяв щодо надання такої особі статусу викривача чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачено. А на уповноваженого представника правоохоронного органу, який прийняв відповідну заяву, покладається обов'язок здійснити попередню кваліфікацію кримінального правопорушення, встановити, що воно відноситься до корупційних, та, відповідно до ч. 9 ст. 214 КПК України, повідомити про це НАЗК.

Не допускається застосування будь-яких додаткових умов для того, щоб особа отримала процесуальний статус викривача. Проблема полягає в тому, що положення, які регулюють процесуальний статус викривача відповідно до КПК України, в деякій мірі суперечать аналогічним положенням ЗУ «Про запобігання корупції». Наприклад, відповідно до абз. 20 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції», викривачем є «фізична особа, яка за наявності переконавання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання». Тобто в законі передбачені умови, за яких особа може отримати інформацію про кримінальне правопорушення – у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю тощо. Відповідно, правоохоронні органи повинні додатково оцінити способи отримання викривачем інформації, їх відповідність ЗУ «Про запобігання корупції» та на підставі цього встановити необхідність виконання вимог ч. 9 ст. 214 КПК України.

Водночас, судді ВАКС звернули увагу, що така практика є помилковою: «нормами КПК визначений вичерпний перелік ознак, яким має відповідати особа для набуття статусу викривача, а також визначені критерії, яким має відповідати інформація, повідомлена викривачем для виплати останньому винагороди за рішенням суду. Нарешті у КПК визначено особу, яка не має права на винаго-

роду. Інших вимог до особи викривача та до повідомленої ним інформації КПК не висуває, та водночас не відсилає з цього приводу до інших законодавчих актів... На переконання слідчого судді, детектив, замість вчинення не передбачених КПК дій, пов'язаних зі з'ясуванням позиції НАЗК щодо статусу викривача, мав би виконати вимогу ч. 9 ст. 214 КПК стосовно повідомлення протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР у письмовій формі НАЗК про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті. Копію ж цього повідомлення детектив мав надати ОСОБА_3 як викривачу» [10].

Цікавою є проблема визначення процесуального статусу викривача в іншому кримінальному провадженні, яке було виділення з первісного провадження. Так, в одному з судових рішень зазначено, що «у кримінальному провадженні № 5202000000000473 від 28.07.2020, кримінальне провадження № 5202000000000362, з якого було виділено кримінальне провадження № 5202000000000473, було розпочато за заявою ОСОБА_14, який на підставі Закону України «Про запобігання корупції» є викривачем. Із зазначеного захисник робить висновок, що ОСОБА_14 є викривачем і у кримінальному провадженні № 5202000000000473. Цю обставину, що ОСОБА_14 є викривачем у кримінальному провадженні № 5202000000000362 і з цього кримінального провадження виділено кримінальне провадження № 5202000000000473 не заперечувала жодна із сторін... Водночас, як свідчить обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 5202000000000473, реєстр матеріалів досудового розслідування, а також пояснення прокурора у судовому засіданні, ОСОБА_14 викривачем у кримінальному провадженні визнано не було. Відомостей про те, що останній звертався за судовим захистом своїх процесуальних прав до слідчого судді під час досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні суду надано не було, що додатково підтверджує забезпечення гарантій ОСОБА_14 у межах кримінального провадження № 5202000000000362» [11].

Ми вважаємо, що виділення окремого провадження не може бути підставою для автоматичного залучення особи в якості викривача в такому провадженні. В той же час ми також розуміємо, що в такий спосіб можуть бути зловживання з боку уповноважених посадових осіб, які з метою обмеження права особи на винагороду будуть приймати неправомірні рішення про виділення матеріалів в окремі провадження. Ми вважаємо, що для вирішення цього питання суд має провести оцінку:

1) можливості початку виділеного кримінального провадження без відомостей, які були надані викривачем. Дійсно, на практиці може виникнути ситуація, в якій є необхідність у виділенні окремого провадження. В такому випадку суд має об'єктивно оцінити, що могло бути підставою для початку такого «нового» кримінального провадження. Якщо розслідування такого провадження стало можливим виключно завдяки наданню викривачем відповідної інформації, то ігнорувати його вплив на друге провадження неможливо, а тому він має також отримати статус викривача. Якщо ж підставою для виділення окремого провадження була інша інформація, яка об'єктивно не пов'язана з показаннями викривача¹, то в такому випадку особа не може претендувати на статус викривача та винагороду в «новому» кримінальному провадженні;

2) інформації, наданої викривачем, для виділеного кримінального провадження. Встановивши, що кримінальне провадження не могло бути розпочато без

інформації, наданої викривачем, суд має звернутися до ч. 2 ст. 130-1 КПК України та застосувати стандартні критерії можливості виплати винагороди викривачу в іншому кримінальному провадженні.

В цілому необхідно підкреслити, що однією з основних відмінностей між заявником та викривачем є вкрай важливе для викривача право – право на винагороду. Власне саме завдяки існуванню цього права держава і заохочує громадян повідомляти про відомі ним факти корупційних правопорушень, зменшуючи їх латентність. В той же час навіть в країнах, які активно популяризують інститут викривачів, питання щодо їх винагороди досі лишається неоднозначним.

Наприклад, у вже згаданій Директиві ЄС 2019/1937 мова про винагороду взагалі не ведеться. Оцінюючи ризики введення винагороди для викривачів у Великій Британії, зазначають, що заохочення викривачів може суперечити тому, що юридичні особи, які надають фінансові послуги, мають співпрацювати з регуляторами на засадах відкритості та взаємності. Це може підірвати особисту відповідальність керівництва вищої ланки, яке зобов'язано повідомляти про будь-які порушення державному регулятору [12].

Однак в інших країнах до винагороди викривачів ставляться зовсім інакше. Найяскравішим прикладом в даному випадку виступає США. Наприклад, наприкінці 2022 року програма SEC (Securities and Exchange Commission – програма Комісії з цінних паперів і бірж) повідомила, що за останнє десятиліття вона виплатила 1,3 мільярда доларів 328 викривачам [13]. Цікавим в даному випадку є той факт, що там існує одразу декілька абсолютно не пов'язаних між собою програм з виплати винагороди викривачам, на представників яких покладається обов'язок оцінювати значення наданої інформації, потенційну вигоду від її розкриття та, відповідно, виплачувати винагороду в межах, визначених нормативно-правовими актами.

Хоча не можна стверджувати, що дана система не позбавлена недоліків. Так, середня тривалість виплати винагороди викривачу в США складає 4 роки з 2006 року, а у 2015 така тривалість збільшилась до 6 років. Також в якості проблеми визнають необхідність витратити значні ресурси на адміністрування програм, які займаються викривачами [14]. В той же час, навіть не зважаючи на ці та низку інших недоліків, безліч досліджень показують, що винагороди викривачам дійсно стимулюють громадян активніше повідомляти про виявлені ними правопорушення, особливо щодо корупційних проявів. Ще у 2013 році колишній голова Комісії з цінних паперів і бірж США Мері Джо Вайт зазначив, що програми роботи з викривачами швидко стали надзвичайно ефективним інструментом, за допомогою якого можна отримати вкрай цінні підказки, за інформацією яких інколи навіть можна розробити віртуальну схему підприємства, за допомогою чого можна одразу виявити джерело корупції [15]. В цьому аспекті велике значення має саме нормативне регулювання виплати такої винагороди, що повинно забезпечувати справедливий та прозорий процес визначення розміру та підстав відповідної виплати.

Згідно з ч. 2 ст. 130-1 КПК України, суд визначає конкретний розмір винагороди, що підлягає виплаті викривачу, з урахуванням таких критеріїв:

1) персональність інформації – інформація, повідомлена викривачем правоохоронному органу, повинна походити від його особистої обізнаності, у тому числі інформація, отримана від третіх осіб, не міститися в публічних звітах, результатах перевірок, матеріалах, дослідженнях, інформаційних повідомленнях тощо органів чи засобів масової інформації, крім випадку, якщо викривач є джерелом такої інформації, а також не бути відомою правоохоронному органу з інших джерел;

2) важливість інформації – повідомлена викривачем інформація повинна містити фактичні дані, що можуть

¹ В якості вкрай спрощеної аналогії можна навести доктрину «неминучого виявлення» – досудове розслідування щодо «нового» кримінального провадження розпочалося би в будь-якому випадку навіть без відомостей, наданих викривачем. адже підставою для його початку були відомості, які б неминуче були отримані в ході такого кримінального провадження або в інший спосіб.

бути перевірені, і сприяти доказуванню хоча б однієї з обставин вчинення корупційного злочину, передбачених п.п. 1–3, 6 і 7 ч. 1 ст. 91 КПК України.

У разі відсутності хоча б одного із зазначених критеріїв суд приймає вмотивоване рішення про відмову у виплаті винагороди.

По-перше ми повинні зауважити, що не зовсім погоджуємося з формулюваннями, які в даному випадку застосовує законодавець. В ч. 1 ст. 130-1 КПК України вказано, що розмір винагороди становить «10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або від завданого державі збитку після ухвалення обвинувального вироку суду, але не більше трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час вчинення злочину». Таким чином розмір винагороди залежить від розміру завданої корупційним правопорушенням шкоди. Отже суд не визначає розмір винагороди, суд визначає кінцевий розмір неправомірної вигоди або збитку, від якого вже визначається розмір винагороди відповідно до ч. 1 ст. 130-1 КПК України. В цьому ж аспекті необхідно звернути увагу на п. 8–1 ч. 2 ст. 291 КПК України, де зазначено, що в обвинувальному акті зазначається розмір пропонуваної винагороди викривачу. Тут, на нашу думку, законодавець також використав неправильне формулювання, адже сторона обвинувачення не «пропонує» винагороду викривачу, це його об'єктивне право. Очевидно, що тут мова йде лише про те, що сторона обвинувачення вже повинна вирахувати розмір потенційної винагороди, виходячи з положень ч. 1 ст. 130-1 КПК України, та зазначити її в обвинувальному акті.

Проте не можна оминати і такі ситуації на практиці, коли відомості про викривача не вказуються в обвинувальному акті, що, на думку суду, не є порушенням процесуального закону. Так, відмовляючи у задоволенні клопотання про повернення обвинувального акта з таких причин, вказується, що «не зазначення ОСОБА_8 в обвинувальному акті у якості викривача, що останній не заявив клопотання про винагороду, на переконання Суду, не може бути перешкодою для призначення справи до судового розгляду і не є обов'язковою підставою для повернення обвинувального акта прокурору. Суд наділений повноваженнями, у разі виникнення такої необхідності під час судового розгляду кримінального провадження, викликати ОСОБА_8 в судові засідання, роз'яснити йому наявні у нього права, в т.ч. щодо виплати винагороди, та забезпечити останньому гарантований законодавцем захист» [16]. В цілому така позиція виглядає спірною. По-перше, ст. 291 КПК України встановлює чіткий перелік вимог до обвинувального акта і якщо в кримінальному провадженні наявний викривач, то такі відомості також мають бути внесені у відповідний документ. Відсутність відомостей про викривача вказує на те, що обвинувальний акт не відповідає вимогам ст. 291 КПК України. Ми можемо лише зробити припущення, що в даному випадку проблемою є відсутність чіткого процесуального документу, яким би особа визнавалась викривачем у кримінальному провадженні (адже навіть у наведеному вище кримінальному провадженні сторона захисту дізналася про те, що особа є викривачем, з аналізу листів детективів до НАЗК). Проте, як ми вже зазначали, необхідність оформлення такого окремого документу може бути підставою для зловживання повноваженнями та безпідставної відмови у наданні статусу викривача.

По-друге, ми не погоджуємося з позицією, що викривач має заявляти клопотання про винагороду. Право на винагороду є об'єктивним та визначено кримінальним процесуальним і іншим законодавством. В подальшому викривач може не прийняти винагороду на етапі виконання судового рішення (не звернути судові рішення до виконання), проте жодна норма КПК України не передбачає самостійне звернення викривача з клопотанням задля реалізації права на винагороду.

Повертаючись до аналізу ч. 2 ст. 130-1 КПК України, можна зазначити, що хоча ми і не погоджуємося з формулюванням «суд визначає конкретний розмір винагороди, що підлягає виплаті викривачу, з урахуванням таких критеріїв», логіка законодавця тут цілком зрозуміла, адже розмір винагороди в конкретному кримінальному провадженні буде визначатися судом. В той же час критерії, на які посилається законодавець в абз. 2 ч. 1 ст. 130-1 КПК України, стосується не розміру винагороди, а права викривача на неї претендувати. Так, винагорода виплачується, якщо інформація, яку надав викривач, відповідає критеріям «персональності» та «важливості». Очевидно, що дані критерії є вкрай оціночними, однак в інший спосіб врегулювати такі правовідносини неможливо.

Подібні оціночні критерії використовують і за кордоном. Наприклад, відповідно до Закону про корупцію за кордоном США (Foreign Corrupt Practices Act – FCPA), інформація, надана викривачем, має відповідати таким критеріям:

- оригінальність (така інформація не повинна бути відома державним органам чи посадовим особам);
  - добровільність (інформація має бути надана викривачем самостійно, без примусу або тиску);
  - закритість (держава має право проводити розслідування без відома викривача) [17].
- При цьому існують навіть фактори, які можуть збільшити (значимість інформації; допомога, надана викривачем; зацікавленість правоохоронних органів; участь у внутрішніх системах викривання) чи зменшити (необґрунтована затримка в поданні інформації; винуватість самого викривача; втручання у внутрішні системи викривання) розмір винагороди [18].

Єдиного переліку критеріїв не існує, проте такого переліку і не повинно бути. Дійсно, визначення права особи на винагороду (а в даному випадку навіть розмір такої винагороди) буде залежати від цілого переліку факторів. Очевидно, що в ст. 130-1 КПК України надаються відповідні підстави для виплати йому винагороди як викривачу суд встановив, що (1) з відповідною заявою ОСОБА_15 звернувся до НАБУ не в рамках угоди у кримінальному провадженні; (2) він не є співучасником корупційного кримінального правопорушення, про яке він повідомив, чи особою, яка мала можливість для здійснення офіційного повідомлення про виявлене кримінальне правопорушення у межах реалізації своїх службових повноважень; (3) під час досудового розслідування та судового розгляду у цьому кримінальному провадженні ОСОБА_15 активно сприяв розкриттю корупційного кримінального правопорушення, надаючи викривальні показання, а також беручи участь у інших гласних та негласних слідчих діях» [19].

В даному випадку судді чітко продемонстрували і фактичні, і юридичні підстави для виплати винагороди викривачу. Щодо критеріїв значимості участі викривача у винесенні кінцевого судового рішення було зазначено, що викривача надавав викривальні показання, а також брав участь в гласних та негласних слідчих діях. Очевидно, що в даному випадку дійсно можна стверджувати про значний вплив викривача на кінцевий результат кримінального провадження, в той же час в даному випадку маємо акцентувати увагу одразу на декількох обставинах. По-перше, далеко не завжди викривачі, крім надання інформації, будуть також приймати участь у слідчих діях, тому цю обставину ми маємо розглядати не стільки як критерій, скільки як один з прикладів. По-друге, залучення викривача до слідчих (особливо до негласних) дії стирає межу між ним та конфідентом, якого залучають до участі в негласних слідчих (розшукових) діях відповідно до, наприклад, ст. 275 КПК України. Ми наголошуємо на тому, що

викривач не має розглядатися як конфідент у кримінальному провадженні, а уповноважені працівники правоохоронних органів не мають права вимагати від такої особи залучення до участі в НСРД. Факт отримання винагороди викривачу залежить не від його подальшої (законної) поведінки у кримінальному провадженні, а від значення самої інформації на початку досудового розслідування. Викривач має право жодним чином не приймати участь в подальшому кримінальному провадженні і це не повинно впливати на його право отримати винагороду.

Очевидно, що попереду буде ще багато дискусій щодо статусу викривача у кримінальному провадженні, суб'єкта

захисту його прав та гарантій, реалізації цих прав, оскільки практика щодо використання інституту викривання в боротьбі з корупцією лише формується. Проте системний підхід до правозастосування та здоровий глузд при використанні дискреційних повноважень допоможуть закласти фундаментальні основи функціонування викривачів, як стовпів кримінальних проваджень про корупційні правопорушення. Адаже врешті-решт винагорода – це лише певне матеріальне благо для людини (викривача), котра вирішила йти проти системи і діяти добросовісно. Водночас навіть в питанні реалізації цього права ми маємо подолати безліч викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Spagnolo Giancarlo. Rewarding Whistleblowers to Fight Corruption? FREE POLICY. NETWORK BRIEF SERIES. URL: https://freepolicybriefs.org/wp-content/uploads/2017/10/FREEPolicyBriefs_Oct23.pdf
2. Whistleblower Reward Programs: An International Framework for the Detection of Corruption and Illegal Bribery. January 26, 2015. URL: <https://www.whistleblowers.org/wp-content/uploads/2019/03/whistleblower-reward-program-an-international-framework-for-the-detection-of-corruption-and-fraud.pdf>
3. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1937/oj/eng>
4. Сидорчук В.В. Процесуальний статус слідчого, який розслідує корупційні злочини: дис. ... доктора філософії: 08 «Право». Одеса, 2022. 262 с.
5. Ostrohljad, O., Torbas, O., Zavrta, V., Sydorochuk, V., & Fedoriv, O. (2021). Effectiveness standards for investigation of corruption crimes: Theory and practice. *Amazonia Investiga*, 10(44), 295-306. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.44.08.29>
6. Щодо правового статусу викривача. *НАЗК: вебсайт*. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/category/vykryvachi-koruptsiyi/status_vykryvacha/
7. Луцик В.В. Кримінально-процесуальний статус викривача: проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 529-532.
8. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 28.07.2023, справа № 466/2622/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112588342>
9. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 06.03.2024, справа № 522/10224/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117548358>
10. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 22.12.2023, справа № 991/10687/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115958155>
11. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 22.06.2022, справа № 991/1297/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104934884>
12. UK SFO wants to pay whistleblowers: is this a good idea? *A&O Shearman: website*. URL: <https://www.aoshearman.com/en/insights/ao-shearman-on-investigations/sfo-wants-to-pay-whistleblowers-is-this-is-a-good-idea>
13. A Closer Look at The Ethics Behind Whistleblower Rewards. *EQS Group: website*. URL: <https://www.integrityline.com/about-eqs/>
14. Nyrreröd Theo, Spagnolo Giancarlo. Myths and Numbers on Whistleblower Rewards. *Stockholm Institute of Transition Economics*. № 44. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/204755/1/site-wp0044-2.pdf>
15. Foreign Corrupt Practices Act: How the Whistleblower Reward Provisions Have Worked. An special report by the National Whistleblower Center. *National Whistleblower Center: website*. URL: <https://www.whistleblowers.org/foreign-corrupt-practices-act-a-comprehensive-look/>
16. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19.11.2024, справа № 991/12482/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123235530>
17. Get An Award for Financial Crimes: A Whistleblowing How-To Guide. *Kohn, Kohn & Colapinto: website*. URL: <https://kkc.com/our-whistleblower-law-firm/>
18. Securities and Exchange Commission Office of the Whistleblower. Annual Report to Congress for Fiscal Year 2024. *Securities and Exchange Commission: website*. URL: <https://www.sec.gov/about/mission>
19. Вирок Вищого антикорупційного суду від 02.10.2023, справа № 991/2288/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113847909>